

Practici cutumiare din zona Codru (Raport de cercetare: etapele 1999-2001)

Alina Nogradi
Tóth Zoltán

Raportul de față urmărește aducerea la cunoștința cercetătorilor interesați a rezultatelor anchetei etnografice de teren (etapa I, II, III) cu tema "**Practici cutumiare din zona Codru**", efectuate în câteva sate din zona Codrului sătmărean, în august 1999, august 2000, august 2001, de către specialiști ai **Institutului "Arhiva de Folclor a Academiei Române"**, filiala Cluj, ai **Muzeului Județean Satu Mare**, profesori și studenți ai **Universității Babeș-Bolyai**, Cluj-Napoca, *Litere*, profilul *Română-Etnologie*, **Muzeul de Etnografie al Transilvaniei – Cluj-Napoca**. Ancheta a avut loc ca urmare a unui protocol semnat de instituțiile în cauză, în iulie 1999, la inițiativa Muzeului Județean Satu Mare, protocol ce propune un program de cercetare de lungă durată a principalelor zone etnografice din județul Satu Mare. Rezultatele obținute urmează să fie arhivate și publicate pe parcurs, scopul final fiind realizarea unui volum de studii de specialitate, cu titlul *Practici cutumiare din zona Codru*.

Temele de cercetare au fost următoarele: **obiceiuri din cadrul familiei** (legate de naștere, nuntă, moarte), **obiceiuri de peste an**, **practici magice**, credințe despre diferite **figuri demonice**, legende populare, aspecte ale cultelor religioase, folclor muzical, literatură populară.

Modalitățile de anchetare au constat, inițial, în: interviuri pe baza chestionarelor Mușlea; înregistrări audio (casete, benzi magnetice) și video; fotografiile documentare; fișe de informatori, de magnetofon și de observație.

Traseul metodologic al producerii datelor etnografice a cunoscut modificări inevitabile:

- renunțarea la chestionarele Mușlea din motive de operativitate la înregistrările audio;
- înlocuirea lor cu ghiduri de interviu tematice adaptate la specificul regional;
- completarea cu noi teme, precum: viața socială a tinerilor (relații sexuale premaritale, copiii din flori, virginitatea), viața conjugală și probleme de gender etc.;
- îmbunătățirea fișelor de informatori și de casetă;
- înlocuirea unor chestionare cu fișe analitice tematice (fișe de gospodărie, de construcții, de unelte, de instalații tehnice tradiționale etc.);
- renunțarea la interviuri total structurate și adoptarea unor interviuri semi-structurate;
- realizarea unor înregistrări audio pe baza metodei biografice (povești de viață);

Punctele de cercetare principale au fost:

- Etapa I: Măriș, Crucișor, Iegheriște; parțial Valea Vinului, Roșiori, Bârsău de Jos;
- Etapa a II-a: Solduba, Chilia, Homorodu de Mijloc, Homorodu de Sus, Necopoi;
- Etapa a III-a: Soconzel, Stâna, Bolda, Cuța, Socond.

Cantitativ, materialul obținut se prezintă astfel: 128 de casete audio (138 de ore de înregistrare); 2 benzi magnetice; 4 casete video; 15 filme foto, adăugându-se materialul scris aferent.

Materialul cules este variat și de o valoare indiscutabilă, deși se integrează, în mare parte, memoriei culturale pasive a comunităților cercetate. Vom prezenta succint, în continuare, principalele categorii de material etnografic obținut, în ordinea priorităților de cercetare:

1. Rituri de naștere

- interdicții în timpul sarcinii;
 - actul "ursitului" și credințe despre ursită/soartă;
 - povestiri despre ursători și scrisa omului ("cătana și ursătorile", în special);
 - ursătorile ca "ursoi", fete ale pădurii, cu păr pe față etc.;
 - copilul născut cu căiță pe cap, copiii morți nebotezați care se fac strigoi
- practici magice la naștere: nașterea pe pământ, tăiatul buricului cu coasa, prima scaldă a pruncului;
- moșitul și îndatoririle moașei față de copil;
 - interdicții și ieșirea din perioada de lăuzie;
 - schimbarea numelui în caz de boală.

2. Viața socială a tinerilor

- “mărsul pă digănie” - întrecere între sate la danț;
- “danțu' la șură”;
- strigarea peste sat, în noaptea de Anul Nou;
- pusul moșilor de paie la fetele bătrâne;
- “mutatul vrajnițelor” de Anul Nou, la fete;
- balurile de peste an;
- clăcile de toamna (de bătut ruje, de desfăcut pene, de pieptănat cânepa, de călcat fuioare, de despănușat mălaiul etc.);
- șezătorile de tors și țesut din Postul Crăciunului.

3. Practici rituale la nuntă

- logodna și “mărsul pă vedere” sau peșitul (stabilitul zestrei, moștenirea);
- daruri premaritale între viitorii soți;
- relații sexuale premaritale și efectele lor sociale;
- copiii din flori: “coptilețu”;
- virginitatea și semnele ei: cununa de ceară
- măritatul în alt sat;
- “vulpea” și alte rituri de despărțire;
- participarea în direct la o nuntă în Valea Vinului: stărostitul, *Chemarea mirelui*, *Chemarea miresii* (orații de nuntă); cântec la dusul miresii; slujba religioasă și aruncatul grâului peste miri; urări; *Cântatul cununii* (bocirea cununii la sfârșitul nunții);
- practici postmaritale: “mărsul pă ominie”;
- nunta la țigani.

4. Viața de familie

- aspecte ale înrudirii prin alianță și relații între membrii familiei;
- vecinătatea și rolul ei în viața cotidiană a unei familii;
- probleme de gender: împărțirea sarcinilor gospodărești, organizarea activităților grupului domestic;
- viața conjugală: relații sexuale - concepția, metode contraceptive, avortul, adulterul; divorțul; văduvia; a doua căsătorie.

5. Ceremonialul funerar

- semne prevestitoare de moarte;
- hainele de mort;
- scaldă mortului;
- lumânările: lumina trupului;
- priveghiul: jocul de cărți; cântece de priveghi, “rozariul” făcut de nouă babe văduve (participare directă);
- petrecania mortului: trântitul ușii după mort; dezlegările sau “iertăciunile”; stările spre cimitir;
- cântatul mortului (bocitul): texte de bocete, inclusiv satirice;
- *Horea mortului* (verș funebru);
- masa comună după înmormântare;
- cazuri de moarte neobișnuite (spânzurătoarea, înecul etc.);
- doliul și pomenele după mort; sâmbetele morților;
- parastasul (participare directă).

6. Obiceiuri de peste an și legate de muncă

- postul Crăciunului: șezătorile;
- Crăciunul: cocușatul copiilor, colindatul cu ceatarâși; colinde laice și religioase; colinde satirice; credințe despre calul Crăciunului;
- pomul de Crăciun împodobit cu “popțiroș creș”, ghirlande din boabe de fasole albă, struțuri de pipirig, mere, nuci etc.;
- cetele de feciori: strigături satirice de fată mare și pusul păpușii de paie la fetele bătrâne;
- măști de Crăciun: colindatul cu obrăzare;
- Viflaimul, Steaua;

- Anul Nou: "țigani";
- Boboteaza: apa sfințită;
- obiceiuri de primăvară: Postul Mare; Paștele; Sângeorzu; sfințirea holdelor la Rusalii; Sânzâienele;
- ieșitul la arat și condițiile de puritate;
- pomul de mai;
- obiceiuri de vară: clăcile la seceriș și la bătutul rujelor (în direct);
- luna lupilor;
- rituri de construcție (îngroparea banilor, a unui animal etc., struțul și petrecerea de sfârșit).

7. Practici magice

- elemente de cosmogonie (legende) și cosmologie (cerul și stelele, apele, vânturile, ploaia, raiul și iadul, etc.);
- vrăji pe ursită; Andreiuțu;
- vrăji cu strigoi;
- vrăji la mort;
- furatul laptelui: practici magice de prevenire; descântece de adusul laptelui;
- descântece de deochi, de oreon, urciur etc.;
- animale folosite în practicile magice;
- plante de leac, cu capacități magice: mătrăguna, busuiocul etc.;
- statutul vrăjitoarelor: strigi, vâurve, bosorcăi;
- rugăciuni de dezlegare a vrăjilor;
- talismane și obiecte apotropaice;
- postul întors;
- rituri de construcție.

8. Figuri demonice, duhuri

- morți demonizați: strigoi, bosorcăi; dezgroparea strigoilor și înfiptul țărșului;
- vii demonizați, însemnați: strigi, vrăjitoare, bosorcăi;
- ursitoarele ca fete ale pădurii;
- Fata pădurii și Muma pădurii;
- Urma rea;
- duhul comorilor;
- șarpele casei;
- duhuri care apar sub formă de animale;
- Spiridușul;
- Marțea.

9. Legende populare

- fortificația de la Crucișor: Cetatea Pintii.
- legende despre Pinteia, Racolța, Blidaru;
- istorie locală în legende (Măriș – sat de lotri);
- legenda păianjenului și a albinei;
- legende apocrife: Maica Domnului și tâlharii; minunile Maicii Domnului.

10. Aspecte ale cultelor religioase

- ortodoxism și greco-catolicism;
- religia după 1948;
- cultul marian: ordinul Marianelor;
- rînduicile la Drumul Crucii;
- fenomenul pelerinajului: cântece de pelerinaj;
- icoane făcătoare de minuni;
- izvoare miraculoase;
- rozariul sau pătrănoștele;
- cântece bisericești;

- cântec la Paraclisul Maicii Domnului;
- rânduiești mănăstirești;
- pictură murală bisericească;
- Judecata din urmă (Apocalipsa) în credințele populare.

11. Folclor muzical

- doine bătrânești;
- cântece bătrânești;
- folclor muzical "contemporan";
- cântece de clacă;
- colinde;
- orații de nuntă;
- cântece rituale de nuntă (Cântecul cununii etc.);
- Horea mortului (verș funerar);
- bocete;
- muzică populară instrumentală (taragot, ceteră);
- muzică țigănească.

12. Literatură populară

- date despre fenomenul povestitului;
- basme;
- basme animaliere;
- basme fantastice;
- snoave satirice;
- basmul – snoavă;

13. Aspecte de viață tradițională (material video și foto mai ales)

- tipuri de gospodării;
- arhitectură: casa, șura, anexele, gardurile; interioare;
- arhitectură religioasă;
- cimitirul;
- fierăria, pâlincia etc.;
- viață cotidiană: pășunea satului, strânsul fânului, făcutul pâinii;
- povești de viață (războiul, colectivizarea etc.).

Considerăm că, pe baza acestui material, se vor putea completa lacunele existente în literatura de specialitate în ceea ce privește zona etnografică a Codrului sătmărean.

BIBLIOGRAFIE

- Bot, Nicolae, *Obiceiuri agrare și pastorale din zona Codrilor sătmăreani* (Hurcu Mare), în *Satu Mare. Studii și comunicări*, 1980.
- Pop, Dumitru, *Folclor din zona Codru*, Baia Mare, 1978.
- Iurașciuc, Ivan, *Arhitectura populară din zona etnografică Codru și obiecte decorative de interior*, în *Satu Mare. Studii și comunicări*, 1972.
- Oltean, Daniela, *Simboluri tradiționale în nunta românească*, în *Satu Mare. Studii și comunicări*, 1998-1999.

Pratiques coutumières de la région Codru. Rapport de recherche Résumé

Ayant le but principal de compléter les lacunes de la bibliographie ethnographique concernant la région Codru, dans nord-ouest de la Roumanie, la recherche présentée au-dessus a apporté des matériaux de terrain divers: sur les rites de naissance, la vie sociale des jeunes, les noces, la vie familiale, les pratiques funéraires, les pratiques du travail, la magie et les figures démonologiques, les récits, les cultes religieux, les chansons etc.